

Musabekov Sherali

Qo'qon universiteti talabasi
sheralimusabekov@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu abstrakt 2022-yilda boshlangan Rossiya-Ukraina mojarosining iqtisodiy oqibatlarini har tomonlama ko'rib chiqadi. Unda Ukrainada iqtisodiy o'sishning keskin pasayishi, jumladan, savdo va sarmoyadagi uzilishlar, asosiy tarmoqlardagi qisqarish, inflyatsiya, valyuta qadrsizlanishi va byudjet taqchilligi. Unda, shuningdek, Rossiya uchun jiddiy iqtisodiy xarajatlar, masalan, xalqaro sanksiyalar tufayli jahon moliyaviy bozorlari va texnologiyalarga kirish cheklanganligi, shuningdek, neft narxining pasayishi uning energiyaga qaram iqtisodiyotiga ta'siri muhokama qilinadi. Mavzuda har ikki mamlakatda inson kapitalining yo'qolishi, odamlarning ko'chishi va resurslarni ishlab chiqarish investitsiyalaridan va ijtimoiy farovonlik dasturlaridan chetlashtirishga alohida urg'u beriladi. Bundan tashqari, u Yevropa Ittifoqining asosiy savdo hamkori sifatidagi salbiy oqibatlarini tan oladi. Xulosa keyingi iqtisodiy zararni yumshatish va uzoq muddatli tiklanishni rag'batlantirish uchun mojaroni hal qilish va barqarorlikni tiklash muhimligini ta'kidlash bilan yakunlanadi.*

Kalit so'zlar; *Rossiya-Ukraina mojarosi, iqtisodiy oqibatlar, iqtisodiy o'sishning pasayishi, savdo uzilishlari, investitsion uzilishlar, sektor qisqarishi, inflyatsiya.*

Abstract: *This abstract comprehensively examines the economic consequences of the Russia-Ukraine conflict that began in 2022. It includes a sharp decline in economic growth in Ukraine, including disruptions in trade and investment, contraction in key industries, inflation, currency depreciation and budget deficits. It also discusses the serious economic costs for Russia, such as limited access to global financial markets and technology due to international sanctions, as well as the impact of falling oil prices on its energy-dependent economy. The topic emphasizes the loss of human capital, displacement of people, and diversion of resources from productive investment and social welfare programs in both countries. In addition, it recognizes the negative consequences of the EU as a major trading partner. The conclusion concludes by emphasizing the importance of conflict resolution and restoring stability to mitigate further economic damage and promote long-term recovery.*

Keywords; *Russia-Ukraine conflict, economic consequences, decline in economic growth, trade disruptions, investment disruptions, sector contraction, inflation.*

Абстрактный: *В данном реферате всесторонне рассматриваются экономические последствия российско-украинского конфликта, начавшегося в 2022 году. Он включает в себя резкое снижение экономического роста в Украине, в том числе сбои в торговле и инвестициях, спад в ключевых отраслях, инфляцию, обесценение валюты и бюджетный дефицит. В нем также обсуждаются серьезные экономические издержки для России, такие как ограниченный доступ к мировым*

финансовым рынкам и технологиям из-за международных санкций, а также влияние падения цен на нефть на ее энергозависимую экономику. Тема подчеркивает потерю человеческого капитала, перемещение людей и отвлечение ресурсов от производительных инвестиций и программ социального обеспечения в обеих странах. Кроме того, он признает негативные последствия ЕС как основного торгового партнера. В заключении подчеркивается важность разрешения конфликта и восстановления стабильности для смягчения дальнейшего экономического ущерба и содействия долгосрочному восстановлению.

Ключевые слова: *Российско-украинский конфликт, экономические последствия, спад экономического роста, сбои в торговле, сбои в инвестициях, сокращение сектора, инфляция.*

Global ekonometrik taxlilarda aytilishicha Rossiya va Ukrainadagi urushdan song umumiy YAİM ga tasirni korishimiz mumkun. YAİM darajasini 1 foizga kamaytirishi kutilmokda buni okibatida esa global YAİM 1 trillion dollirga kamayishi mumkun. Va bu korsatkichlar umumiy Infilatsiya korsatkichlariga tasi kilinishinni anlatadi yani taxminlar b oyicha 2 foizga asir kiladi.

Bilamizki Rossiya va Ukraina kop sohalarda asosiy eksportiyor davlatlar hisoblanadi masalan titan, bugdoy, palladiy, makkajohiri va qori oltin va gaz bozorida yetakchi orinlarda turadi. bu esa ozizdan ozi avtomobil, smartfon, samalyot, energetika va oziq ovqat sanotlariga yonalishlariga tasir kiladi. bu urush natijasida koplav davlartalar zarar kormokda lekin yevropa mamlakatlari bunda koproq zara kormokda. Yevropa va G7 mamlakatlarini koygan sanksiyalari tufayli yevropa davlarning ozi kiynalmokda ayniksa neft tgaz tarmoklarda juda katta mablaglarni davlat oz hisobida tolayapti va bu davlatlarga kimatga tushmokda. Lekin bu cheklovlar Rossiya ni ham cheklab otmayapti Rossiyaning YAİM korsatkichlarini 1.5 foizdan 2.5 foizga tushi taxmin kilinyapti va bu 2023 yilga kelib Rassiyada infilatsiya korsatkichi 20 foizdan oshishi kutilmokda.

Rossiya va ukraina mojarosidan butun iqtisodiyot zararkormokda ha tori Ukraina hech kandy yirik iqtisodiyot uchun muhim savdo sherik emas. Lekin Rossiya Evropa itfoki buyuk britaniya va bazi osiyo davlatlar uchun muhim strategic sherik hisoblanadi. Xitoy, AQSH, Germaniya, Italy, va Fransiya Rossiyaning assosiy import hamkorlari hisoblandi. Xalqaro valyuta jamg'armasi (XVJ) ma'lumotlariga ko'ra, 2022 yilda Rossiyaning jahon yalpi ichki mahsulotidagi ulushi 1,6 foizni tashkil etishi kutilgan edi, Ukrainaning iqtisodiy mahsuloti esa jahon ishlab chiqarishining 0,2 foizini tashkil qilishi bashorat qilingan. Rossiya va Ukraina jahon bozorida va iqtisodiyotida juda katta ulushini olmasam ham lekin bazi sohalarda yetakchi va bu sohalarni ishlame kolishi yoki sekinlashi boshqa sohalarga juda katta tasir korsatadi va bu sohalarda energetika va oziq-ovqat sohasida bu davlatlarning orni balanda va jahon iqtisodiyotida bu sohalarda juda katta kuchga ega bu sohalarnin ishlame kolgani uchun yevropa

mamlakatlarida sanoat ishlab chiqarish sohlarda uzilishlar bolayotgani va oziq ovqat narhlari kotarilgani bunga misol bola oladi. Va koplak olimlar buni yuqumli kasalikdan kuchlirok deb atamokda. Bu kelishmovchilik Osiyo mamlakatlariga ham tasir kilmokda chunki Rossiya bozorlarida osiyo mamlakatlarida bolgan talabni oshiryapti va bu oz ozidan oshda davlarda import soni oshib oz davlatida esa oziq ovqat narhlari oshishiga togridan togrida tasir kilmokda. Jahon savdosida yuqori va kerakli sohasi bolgan Qishlok hojaligida bu 2 mamlakat muhim richaglar hisoblanadi yani bu 2 davlat bugdoy sohasida dunyo eksportining chorak qismini tashqil kiladi. Bundan tashqari, makkajo'xori va boshqa yirik donlarning sezilarli eksporti mavjud, Ukraina va Rossiya jahon eksportining deyarli beshdan bir qismini tashkil qiladi. Kungabokar yog'ining 80 % eksporti Rasiya va Ukraina davlatlariga tori keladi. Sanksiyalar va logistika sohasidagi mumaolar sabab don mahsulotlari va bug'doy narxining keskin oshihisga va bu oz ozidan infilatsiya oshishiga olib keldi.

Nafaqat oziq ovqat sohasida balkim texnologiya va saonat sohasida ham kerakli davlat hisoblanadi bunga misol uchun Rossiya asosiy palladiy ishlab chiqaruvchisi bo'lib, u chiqindilarni kamaytirish uchun dvigatel egzozlarida qo'llaniladi, u erda global kon ishlab chiqarishning 40 foizi va global platina ta'minotining taxminan 10 foizi ishlab chiqariladi. Samalyotlarda ishlatiladigon titan shimgichning butun dunyo taminotining 15 % ishlab chiqaradi va taminlaydi. Va bukorsatkichlar sanksiya va iqtisodiy siyosat sababli avtamobil, samolyot va logistika sohalaridagi defitsitni keltirib chikaradi va shu sababli bozordagi boshqa taminotchilar narxni kotaradi va oz ozidan katnovlar yeqzib berish hizmatlari mashina narxlari va shunga doir sohalarida uzilislar va kechikishlar bolmokda.

Bzi olimlar aytishlarichaa Rassiyaning jahon iqtisodiyotiga tasir kam deyishmokda lekin bu masalada ular nohaq chunki Rossiya davlati asosiy neft va gaz ekspartiyori hisoblanadi va bu qoyilayotgan sanksiyalar shu zayilda davom etsa yoki kuchaytirilsa bu qora oltin bozoriga katta tasir kiladi va narx oshadi. Neft narxining oshishi esa koplak sohalar kimatlashishiga olib keladi va kop sohalar sinishi ham kuztiladi.

Hozirda Brent neft narxining bir barrel uchun 100 dollardan oshganini ko'rdik, bu 2014 yildan beri eng baland ko'rsatkichdir. Qora oltinini o'zgarishi AQShda yoqilg'i narxidagi o'zgarishlarning taxminan 40 foizini tashkil qiladi, lekin Evropada bu juda kam. Soliq miqdori sezilarli darajada yuqori. Bizning simulyatsiyamizda neft narxi bir barrel uchun 40 dollarga ko'tariladi deb taxmin qilamiz, bu o'sish AQSh inflyatsiyasining fevral oyidagi prognozida mos ravishda 4,6 va 2,5 foizga nisbatan 2022 yilda o'rtacha 7,1 foiz va 2023 yilda 3,5 foizga yetishiga olib keladi. Evro hududida fevral oyidagi prognozda 2022 yilda 3,1 foiz va 2023 yilda 1,3 foizni tashkil etgan prognozlarga qaraganda 2022 yilda 5,5 foiz va 2023 yilda 2,1 foiz inflyatsiyani kutilmokda.

Rassiyaga nisbatan koyilgan iqtisodiy sanksiyalar. Rossiyaning kunlik valyuta operatsiyalarining 80 foizdan ortig'i va savdosining yarmi AQSh dollariga to'g'ri keladi. Va shu sababli hozirgi kunda Rossiya davlati AQSH dollirini o'z hudida kamaytirihnsni va uni obrosini pasaytish uchun harakat qilib kelmoqda bunga Rossiya neft va gazlarini faqat Rassiyag rubiliga sotishini malum qilganidan bilishimiz mumkun.Yevropa Ittifoqi,AQSH, Kanada, Buyuk Britaniya, Yaponiya va Avstraliya banklari boy shaxslarni nishonga olishdi Rassiyaning katta oligarhlarini qimat boha buyimlarini yoki ularga tegishli bizneslarga sanktsiya kiritib tasir korsatishdi, Germaniya esa Rossiyaning yirik gaz quvuri loyihasini to'xtatib qoydi. Rossiya markaziy banking xorijdagi zaxiralari muzlatib qo'yildi va uning banklari SWIFT xalqaro to'lov tizimidan foydalanish imkoniyatini cheklab qo'ydi, biroq yevropa oz foydasi uchun sanksiyani oziga togm'rilab oldi yani energiya tranzaksiyalari va gaz uchun to'lovlarni amalga oshirishga ruxsat berildi. Qrimning Rossiya tomonidan anneksiya qilinishi ortidan 2014-yilda qo'yilgan sanksiyalardan ham qattiqroq bo'lgan bu sanksiyalar Rossiyaning ayrim davlat banklariga AQSh, Yevropa va Yaponiya bozorlarida o'z qarzlarini sotishni to'sib qo'yishga qaratilgan birinchi sanksiya qogozida yozib qoyildi.

Yevropa mamlaqatlari Rassiyaning iqtisodiy pasayishini va bu davlatni iqtisodiyotini oldirmokchi yani bu qoyilgan sanksiyalarni energiya sohasida tashqari bos hqa sohalarni pasayishiga narxlar kimatlashishiga olib kelmokda.Rassiya karparatsiyalariga yarim oqtoqazgichlik mikrochiplarni sotishni taqiqlashini ozilo Rassiyaning mudafa va aerokosmik sektoriga bu sohalar Rossiya importuning 6.25million dollarini tashqil kiladi.yevropaliklarni pragnozlariga kora va uchinchi davlatlar orqali bu sanksiyalar chetlab otilmasa va savdo tosiklar shunde tursa Rossiya importi 30% kamayishi kutilmokda.

Bu sanksiyalarni yevropaning oziga ham tasiri kuchli bolmoqda.Energiya narxining oshi infilatisiya kotarilishiga sabab boladi. Masalan, AQShda CPIda energiyaning nisbiy ahamiyati 7,3 foizni tashkil etadi, yoqilg'i kabi energiya tovarlari 4 foizni va elektr energiyasi va gaz quvurlari kabi energiya xizmatlari 3,3 foizni tashkil etadi. Buyuk Britaniyada elektr energiyasi, gaz va boshqa yoqilg'i turlari CPIning 3,3 foizini, yoqilg'imoylash materiallari esa yana 2,7 foizni tashkil etadi.bu cheklovklar Xitoy yoki AQSH tasiri kamrok bolishi mumkun bu mamlakatlar umuman import kilmasdan oz mamlakatlaridagi talabni kondiri mumkun.Xitoy esa bu siyosatan unimli foydalanib Rassiyaning nefta va gas mahsulotlarini arzon narhlarda sotib olmokda va bu ung bu ninqirizda foyda bbolmokda.Va energiyaning pasligi torida tori global YAIM pasayishiga olib keladi.bu iqtisodiy cheklovlarda koplav Yevropa ozi ziyon kormokda chunki energiya narxini oshishi yoki energiya tanqisligi toridan tori harajalr ishishga tasir kiladi.Yevropa mamlakatlarining neft importining tortdan bir kismini va tabiy gaz importing yarmini rassiyadan sotib olardi.Yevropa itfoki energiya bolgan talabning 60% ni boshqa davlardan kabul kiladi.Sharqiy yevropa mamlakalari butunlay energiya importiga bog'lanib qolgan Germaniya esa Rassiyaning gaziga 40% bog'langan bu shuni

korsatadiki bu mamlakatlar Rossiya energiyasiga qaram bolib qolgan. Bundan yashil energiya tizmiga o'tish yoli bilan chiqish mumkin lekin bu juda katta sarmoya va koproq vaqt talab qiladi. Agar yevropa Rassiyaning gegomonlari "Gazprom" yoki "Rosneft" enegriya kompaniyalarinnig neft gazini sotib olishdan bosh tortsa yoki Rossiya gaz importini uuman cheklasa 2008 yildagi energiya inqirozi kuzatilinda 1 berall neft narxi 140 dollirga kotarilishi mumkun.

Yana katta muamolardan biri immigratsiya muomosi. Sonlarda aytadigon bolsek yevropalik olimlarning pragnozlarini boyicha 4 mollionda oshiq kochkin yevropa itfoki hududiga kirib kelishi mukun va bu unga yaqin bolgan Polsha singari davlatlar uchun ogirlik kilishi mumkun va u yerda koplak muamolar kelish chiqarishi mumkun. Bu, asosan, G'arbiy Yevropa uchun uy topish, davlat moliyasi, ish bilan ta'minlash va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ijtimoiy keskinliklar bo'yicha jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. OECD 2017 yilda boshpana izlovchining dastlabki yilidagi narxi taxminan 10 000 yevroni tashkil qilganini hisoblab chiqdi. 2016 yilda boshpana izlovchilar Germaniyaga 20 milliard yevrodan ko'proq zarar keltirgan (Kroet, 2017). 2015 yilda Germaniyada boshpana izlovchilarning moliyaviy xarajatlari YaIMning taxminan 0,5 foizini, Shvetsiyada YaIMning taxminan 1,35 foizini tashkil etdi; Avstriyada esa 2017 va 2018-yillarda xarajat YaIM foiz punktining to'rtidan uch qismini tashkil etdi (OECD, 2017). Yevorapa iqtisodchilarning fikricha Ukrainaliklar uchun birinchi yordamberish asosiy muamo emas ularga mudafa uchun boladigon mablag ajratsih va bu holatda ozizning salohiyatini oshirish kerakligini aytmokda. Bunga bu rusuh Xitoyni bu urushdan song ancha kotarilagani va yuksalishda davom etayotgani Osiyoda oz o'rnini yaxshilayotgan AQSH va SSSR qumsab kolgan Rassiyaning oldida oz harbiy kuchiga koprok pul sariflashi kerakligini korsartayapdi. Lekin bu urushda ozi yevropa qinalyotganin uchun bu yanayam bosimni oshirmokda. Misol uchun, ayniqsa inqirozga duchor bo'lgan NATO Evropa Ittifoqi mamlakatlari, masalan, Germaniya harbiy xarajatlarni oshirdi va nihoyat AQShning mudofaa xarajatlarini YaIMning 2 foiziga yaqinlashtirish uchun bosimiga berilishdi. Kelgusi bir necha yil ichida NATODA mudofaa xarajatlari oshishi ehtimoli juda katta: bu ikki yil davomida YaIMning 0,5 foizini tashkil qiladi, bu G'arbiy Yevropada mudofaa xarajatlarining taxminan 30 foizga o'sishiga teng. bu erda ko'pchilik mamlakatlar NATOning YaIMning 2 foizini sarflash maqsadiga erisha olmaydi deb oylamokda, o'rtacha 1,6 foiz kerkaligi taqidlashmokda. NATODan tashqari Shvetsiya, Finlyandiya va bir qancha Sharqiy Yevropa davlatlari ham Rossiya-Ukraina inqiroziga javoban mudofaa xarajatlarini sezilarli darajada ktarishni boshladi va bu YAIM koproq qismi mudofa va harbiy sohalarga yonlatirilmokda.

Rassiyada esa bu mojarro payitida infilatsiya kotarilishi mumkunligi va bu infilyatsiyani inqiroz va siyosiy muamolarga olish kelishi mumkun. Energiya inqirozidan Rossiya ham, zarar ham foyda olishi mumkun chunki neft va gaz narxlari kotarilishi sababli mavjud bolgan defitsitni toldirish mumkun chunki bu inqirozdan Xitoy

Hindiston va Turkiya singari davlatlarga sotib sal bolsa ham inqirozni pasaytishi mumkin. Yoki 3 mamlakatlar bilan alokani yaxshilab ular orkali bozorga kirib oz mahsulotlarinbin kimaroka sotib boshqa sohalardagi muamolarni shu bilan oz mudatga ushlab turishi mumkin.

Mojoro payitida moliya bozorlari ham keskin uzulishlar va salbiy tasirlar bolmoqda ayniqsa aksiya bozorlari va crupto bozorlarida ancha pasayishlar bolmoqda. Va Rossiya Fond bozorlarida juda ham katta yoqotishlar bolmoqda chunki koplalab Rassiyaning gigant kompaniyalarnig aksiyalari juda ham pastlab ketdi va bu ozi ozidan Rassiyada doing bussnes korsatkichlari juda ham yomon holatga kelmokda va kichik biznes egalari bu inqirozdan ancha qiynalmokda. Gigant kampaniyalari esa ancha pul yoqtishmokda bu yoqtishlarni Rossiya hukumati qiyinchilik bilan qoplab bermoqda lekin kundan kunga fond bozoridagi orni yomonlashmokda. Rossiya hukumatining hech qanday bond va vekseleri bozorda ishlamayoti yani taqiqlab qoyilgan. Keyingi muamo esa koplalab investorlar Rassiyadagi aktivlarni olib chiqib ketmoqda va shu sababli soliqlardan tushadigon pullar muqdori pasaymokda. Yangi investirlar esa Rossiya kampaniyalarga pul kirgizishmayapti. Rossiya Markaziy bankiga nisbatan misli ko'rilmagan harakatlar importni siqib chiqarishi mumkin bo'lgan valyuta mavjudligini cheklash uchun harakat qilmoqda, shu bilan birga likvidlikka talab keskin oshgan, banklardan mablag'larni chiqarib yuboradigan va cheklovchi mahalliy bank tizimida potentsial xavf manbai bo'ladigon kredit deb korilmokda. Ushbu ta'sirlarni hisoblash qiyin, ammo yevropa iqtisodchilarning Rossiya o'sish prognozi uchun xavflar pastga, inflyatsiya esa yuqoriga qarab ekanligini ko'rsatadi. Bu yil 20 foizdan oshib ketishi mumkin bo'lgan xavf va yuqori Rossiya inflyatsiyasi natijasida rublning 70 foizgacha tushishi kutilmoqda.

Rossiya va Ukraina ortasidagi urush jahon iqtisodiyotiga ancha miqdorda tasir korsatdi va ancha mamlakatlarga muamolar keltirib chikardi. Lekin bu payitda energiya eksportchilari esa ancha axshi foydalinib olmokda. Bu vaqt davomida narxlarning keskin qotarilishi koplalab qiyichiliklarni keltirib chikardi. Urush boshlangandan beri bazi davlatlari siyosiy qudratini ancha kuchatirib olmoqda va bazi davlatlaa esa zararda chiqmoqda bunga yevropa davlarining inqorizi yoki Xitoy va Trukiya davklatininh siyosiy orninni ancha kotargani va moliyaviy holatiga ham yaxshigina yordam berganini korishimiz mumkun. lekin Ukrainda hozirgi hisobtlar boyicha 200 milliard dollir miqiosida zarar yetqizilgani Rossiya esa 300 milliard miqiyosda zarar korgani aytilkmokda. Bu urushda koprok Rassiyaning ozi zarar korgani va oz iqtisodiyotini va xalqini kiynaganini korishimiz mumkun chunki Rossiya oylanganchali Ukraina kuchsiz emasligi uchun va rassiyaning rejalari tesqari bolgani uchun davlat ancha iqtisodiyoti toxtab qoldi va bu pasayishlar yillab oziga tasir qiladi.

FOYDALANGAN RESURLAR:

1. AHDB. (n.d.). Do wheat prices matter for bread? Grain Market Daily | AHDB. Retrieved February 25, 2022, from <https://ahdb.org.uk/news/do-wheat-prices-matter-for-bread>
2. Anstey, C. (2022, February 25). Three Ways the Ukraine Crisis May Rattle the World Economy. Bloomberg.Com. <https://www.bloomberg.com/news/newsletters/2022-02-25/globaleconomy-latest-three-ways-ukraine-crisis-hurts-world-economy>
3. Associated Press. (2022, February 26). Ukraine crisis: UNHCR predicts 4 mn will flee to neighbouring countries. Business Standard India. https://www.businessstandard.com/article/international/ukraine-crisis-unhcr-predicts-4-mn-will-flee-to-neighbouring-countries-122022600772_1.html
4. d’Albis, H., Boubtane, E., & Coulibaly, D. (n.d.). Macroeconomic evidence suggests that asylum seekers are not a “burden” for Western European countries. *Science Advances*, 4(6), eaaq0883. <https://doi.org/10.1126/sciadv.aaq0883>
5. ECB, E. C. (2022). Economic Bulletin Issue 1, 2022. <https://www.ecb.europa.eu/pub/economicbulletin/html/eb202201.en.html>
6. Economist, The. (2022, January 29). How will Europe cope if Russia cuts off its gas? <https://www.economist.com/europe/2022/01/29/how-will-europe-cope-if-russia-cutsoff-its-gas>
7. Kroet, C. (2017, January 27). Refugee crisis cost Germany over €20 billion in 2016. POLITICO. <https://www.politico.eu/article/refugee-crisis-cost-germany-over-e20-billion-in-2016/>
8. Lejeune, T. (2022, February 26). Europe braces for wave of Ukrainian refugees [Text]. TheHill. <https://thehill.com/policy/international/595918-europe-braces-for-wave-of-ukrainianrefugees>
9. Macchiarelli, C., & B. Naishitt; J. Boshoff, I. Hurst, I. Liadze, I. X. Mao, P. Sánchez Juanino, C.
10. Thamotheram “Global Economic Outlook – Inflation: Central Bank on It” (2022), National Institute Economic Review, 259, Winter.
11. Mearsheimer, J. J. (2019). Bound to Fail: The Rise and Fall of the Liberal International Order. *International Security*, 43(4), 7–50. https://doi.org/10.1162/isec_a_00342
- 12.